

Олег Білянський

РЕФОРМА СИСТЕМИ ОСВІТИ У РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА: ПРОТИРІЧЧЯ, ЗДОБУТКИ, ПЕРСПЕКТИВИ (1998–1999 РР.)

У статті проаналізовано особливості та основні тенденції підготовки й впровадження основних змін у польській системі освіти в кінці ХХ століття.

Ключові слова: Польща, освіта, реформа, школа, навчальна програма, структура системи освіти.

Актуальність даного питання та необхідність його глибшого аналізу й розуміння не лише для наступного поступу науки, але й освітнього розвитку суспільства ХХІ сторіччя, визначається насамперед теоретичною та практичною значущістю вивчення реформаторського досвіду всебічно розвинутих й найвпливовіших країн світу, що стосується основних аспектів й особливостей підготовки та здійснення різного роду трансформаційних кроків в освітніх системах останніх. Особливе значення для України, освіта якої на даному історичному етапі розвитку її державності перебуває у стані реформування, становить досвід реформи системи освіти Республіки Польща у другій половині 90-х рр. ХХ ст. В Україні, як і в нашого безпосереднього сусіда наприкінці минулого століття, також ведуться дискусії з приводу ефективності старої моделі системи освіти, яка, незважаючи на свою спрямованість до здобуття учнями поглиблених знань, майже не готує їх до активного життя, та новою, яка більшим чином зорієнтована на вибір учнями власної майбутньої професії, але дає тільки базові, необхідні для реалізації своїх інтересів, знання.

Незважаючи на особливу актуальність даного дослідження, потрібно зазначити, що дослідницькі напрацювання історичної науки у сфері зазначеної проблематики не є настільки ґрунтовними та системними. Попри це, все ж таки можна назвати окремі праці польських та українських науковців, які досить плідно працюють у даному напрямку. Зокрема, найбільш значущі та дискусійні питання знайшли своє відображення у статтях М. Захорської [1], К. Хица [2], Ю. Федорика [3], та Н. Савченко [4].

Перш ніж приступити до аналізу основоположних моментів реформи освіти у Польщі, слід зазначити, що необхідність впровадження таких освітніх змін саме наприкінці 90-х рр. ХХ ст. була не стільки власною ініціативою виконавчої влади в особі її глави Є. Бузека, а більшим чином до цього спричинився процес формування у Польщі суспільного консенсусу щодо необхідності осучаснення змісту і форм навчання та пов'язаного з цим розширення освітнього туризму, що є необхідним елементом інтеграції Польської держави в європейський освітньо-культурний простір, передумова її рівноправного приєднання до Європейського Союзу. Серед поляків була популярною також думка про те, що реформована школа повинна готувати не лише громадянина власної країни, а й особу, свідому своєї приналежності до європейської спільноти, з європейським відкритим й демократичним менталітетом. Серед важливих про реформістських чинників слід виділити також прагнення поляків підвищити якість національної середньої освіти, підняти міжнародний рейтинг польського свідоцтва про повну середню освіту (забезпечивши право на безперешкодний вступ у вищі навчальні заклади розвинутих країн), зробити школу "приємною для дітей", удосконалити програми традиційних предметів, запровадити нові [2].

Окрім згаданих вище аспектів, свій вагомий внесок у розуміння необхідності розпочати процес реформування освітньої сфери здійснили нестабільність перших польських урядів та несформованість адміністративного самоврядування (до кін. 1998 р.). Зокрема, саме через урядову невизначеність особливо постраждали дитячі садки та малі школи. Якщо у 1990–

1991 навчальному році у Польщі було 1231869 дитячих садків, тоді у 1996–1997 році їх залишилося 983489. Дещо меншою мірою це торкнулося малих шкіл. Тут слід також взяти до уваги й демографічну кризу, внаслідок якої кожного року кількість учнів початкових шкіл зменшується в середньому на 90 тис. чол.) [3; 5].

Відповідно до цього на початку 1998 р. уряд Є. Бузека, згідно наміченого раніше програмного курсу, врахувавши усі минулі проблеми та протиріччя у даній справі, оприлюднив проект реформи, в якому наступним чином були окреслені завдання та цілі виконавчої влади: підняти рівень освіти в суспільстві, збільшити число людей з кваліфікаціями середньої і вищої освіти, надати усім бажаючим вчитися рівні освітні можливості та підтримувати удосконалення якості освіти [1, с. 154].

Попри це, для впровадження будь-яких змін в державі, в даному випадку це стосується реформи системи освіти, надзвичайно важливим є її безпосереднє сприйняття суспільством. Зокрема, якщо звернутися до думки прямих виборців Унії свободи, Акції виборчої “Солідарність”, Союзу демократичної лівниці та Польської селянської партії, то на початок 1999 р. свою підтримку реформі надали аж 89 %, 79 %, 76 % і 71 % відповідно [6, с. 4]. З-поміж поданих на розгляд суспільства нововведень майбутньої реформи загальним та найбільш рішучим схваленням користувався пункт про винагороду вчителів відповідно до їх кваліфікації та якості роботи (86 %), здобувши незначну перевагу над пропозицією про можливість учнів після професійної школи вчитися в додатковому ліцеї, закінчення якого з атестатом зрілості (80 %), що дозволить молоді вступати на відповідні студії без вступного іспиту (76 %). Окремим номером розглядалася також й можливість зміни тільки навчальних програм (72 %), яка була однією з вихідних позицій серед противників всеохоплюючої реформи [7, с. 13]. Останні вважали, що сучасні шкільні навчальні програми, укладені ще в комуністичний період з дотриманням суворих політичних та ідеологічних правил, не задовольняли потреби шкіл, вчителів, студентів та громади [8]. Проте прибічники освітніх перетворень заявляли, що “всі міркування про відкладення реформ до кращих часів – то звичайне окомилування. ... Альтернатива – змінити структуру чи програми нагадує дилему: “мити руки чи ноги? ... Ми знаємо, що слід мити і ті й ті кінцівки”. Зміна програм необхідна, проте це не може бути запереченням системної реформи освіти. Вимоги зміни програм замість реформи освіти є “тактикою її затримки чи навіть припинення” [4, с. 172]. Окрім наведених вище запропонованих владою змін в освіті, поляків хвилювали також й такі важливі питання, як визначення віку, коли діти повинні стати першокласниками та надання платних послуг у сфері освіти [9, с. 8; 10, с. 11; 11, с. 5].

Починаючи із 1990 р. функціонування старої системи освіти на законодавчому рівні здійснювалося відповідно до норм Законів “Про місцеве самоврядування” (8.03.1990 р.) [12], “Про вищу освіту” й “Про наукові ступені та звання” (12.09.1990 р.) [13; 14], “Про створення і діяльність Комітету з наукових досліджень – вищого виборного органу управління наукою” (12.01.1991 р.) [15] та Закону “Про освіту” (7.09.1991 р.) [16]. На основі даних нормативних актів обов’язковим було навчання до 8 класу. Потім неохочі вчитися могли піти в технікуми, училища або почати працювати. Бажаючі продовжити навчання, могли зробити це в ліцеї протягом чотирьох років. Після закінчення ліцею можна було поступити у вищий учбовий заклад (університет, академію, інститут). Навчання там тривало ще 4 роки (іноді довше) [17].

Нова ж структура шкільного навчання в Польщі, яка офіційно почала діяти з 1 вересня 1999 р., регламентувалася пунктами Законів від 25 липня 1998 р. “Про зміни в законі про освіту” (Ст. 1, пункти 11, 16) [18] та від 8 січня 1999 р. “Про систему освіти” (Ст. 1) [19], згідно приписів яких запроваджувалися наступні нововведення:

- обов’язкове навчання в дитячому садку до шестирічного віку;
- 6-річна початкова школа, яка ділиться на 2 етапи: (1–3 кл.) – забезпечення плавного переходу від дошкільної до шкільної освіти; (4–6 кл.) – “блокове” навчання: польська культура та мова, математика, природничі науки, історія та суспільство, спрямоване на вдосконалення навичок та розвиток своїх інтересів [20].

- 3-річна гімназія (остання стадія загальної обов'язкової освіти), основне завдання якої полягає у виявленні здібностей й інтересів учнів та допомозі у виборі майбутнього учбового закладу чи професії [21]. Це стало можливим завдяки відвідуванню учнями різних профільних класів: окремо вибраного профілю (уроки організовані на більш високому рівні складності), інтегрованого (мистецтва і культури, людини і навколишнього середовища, людини і сучасного світу), загальних (польська мова, математика, іноземні мови, фізичне виховання, цивільної оборони, релігії та етики) [20].
- випускники гімназії можуть зrealизувати свою потребу в навчанні й отримати повну середню освіту (з 16 до 18/19/20 років) у 3-річному спеціалізованому ліцеї, 3-річному загальному ліцеї, 4-річному технікумі, 2- або 3-річній професійній школі, 2-річному додатковому ліцеї, 3-річній додатковій технічній середній школі [18; 19].

Для усіх громадян Польщі, яким не виповнилося 18 років, є обов'язковим здобуття освіти. Даний процес розпочинається з 7 років і триває до закінчення гімназії та здобуття відповідної повної середньої освіти, але не довше, ніж він/вона досягне 18 років. В кінці останнього циклу учні складають екзамен зрілості. Після закінчення даної основної школи випускникам пропонують курси, найбільш популярними з яких є педагогічна освіта, економіка, бібліотечна справа та обчислювальної техніки. Термін навчання залежить від роду занять й для більшості з них становить 2-2,5 роки [21].

У свою чергу усі ВУЗи Польщі, орієнтуючись переважно на підготовку студентів до їхньої майбутньої професійної кар'єри, давали можливість отримання ступеня бакалавра, інженера, магістра, доктора, доктора із захищеною дисертацією та звання професора з певної галузі науки [22].

У процесі впровадження реформаторських рішень в системі освіти Польщі, законодавцем було також вирішено питання управління такими освітніми установами як школи. Для більш ефективного адміністративного впливу та покращення якості освітніх послуг на місцях, відповідальність за усі надані школам ресурси (фінансування, вчительські кадри, заробітна плата та ін.) поклали на органи місцевого самоврядування. Таке рішення польського уряду про децентралізацію освітньої системи можна пояснити тим, а найбільше це стосується саме гмін, що їх правління краще знає стан справ у своїх школах та зможе більш доцільно ними розпоряджатися [23, с. 1].

Разом з тим, для того щоб з'ясувати усі негативні та позитивні моменти зреформованої освітньої сфери необхідно звернутися до думки польського суспільства та спеціалістів у даній сфері. Зокрема, як це не звучить парадоксально, але уже протягом першого року існування нової системи освіти попередньо високе суспільне схвалення переросло в острах перед реальним станом справ. Причинами цього стали основні проблеми реформаторської політики, які найбільше проявили себе на місцевих рівнях. Лише 9 % поляків визнають, що в їхньому місці реформа принесла щось добре учням, вчителям або школі, натомість у два рази більше осіб (20 %) помічає у зв'язку з її введенням проблеми і труднощі. Внаслідок цього близько 50 % опитаних громадян бачить потребу в наступних всеохоплюючих змінах або вказує на необхідність проведення невеликої корекції новоствореної системи освіти в країні [24, с. 7].

Суспільну позицію в цьому питанні підтримують також й діячі науки. Зокрема на думку К. Денека, одного з найбільших педагогічних авторитетів Польщі, система польської освіти залишається недосконалою. Вона "абияк функціонує у реаліях ХХІ ст. ... Не люблять її учасники процесу виховання. Вчителі в ній мучаться за копійки, молодь не здобуває у школі вмінь, а полишає її з головами, нафаршированими енциклопедичними відомостями. Замість пробудження в учнів зацікавленості, інтересу і любові до окремих предметів, повсюдно трапляється це фарширування їхніх голів нудними заняттями, що діє на них алергійно... Якість виховання в наших школах залишає бажати кращого..." К. Денек вважає, що десятиліття надмірної централізації управління освітою в країні довели її до стагнації. Для подолання такого стану справ необхідна ефективна комплексна реформа освіти, що охоплює

структурні, програмно-методичні, фінансові та організаційні аспекти — від дошкільного закладу до вищої школи, але також потрібна й смілива педагогічна думка для об'єктивного погляду на освіту в контексті історичного моменту. Позицію останнього підтримує М. Дубровський, який стверджує, що польська школа, яка “останні п'ятнадцять років перебуває у стані постійного реформування, має вже такі напрацьовані захисні механізми, що кожна наступна спроба реформи згори приречена на невдачу” [4, с. 174].

Враховуючи вище сказане, потрібно зазначити те, що реформа системи освіти у Польщі наприкінці ХХ – поч. ХХІ ст. була передусім вимогою часу та світової спільноти, ніж корисним та політично вигідним кроком уряду Є. Бузека, оскільки майбутню ефективність часткових чи кардинальних зрушень у державі завжди можна поставити під сумнів. Своєрідним поштовхом до здійснення таких системних змін в освіті, окрім прагнення польського суспільства до зближення із світовою спільнотою, було також й спільне бажання поляків мати першокласну та сучасну освіту, доступну усім бажаним навчатися і здобувати знання.

Проте слід також зазначити, що попри на такі суттєві аспекти нової системи освіти як радикальна структурна перебудова останньої за рахунок введення гімназійного (профільного) навчання, часткове вдосконалення навчальних програм та незначне спрощення процесу здобуття знань, реформа 1998–1999 рр. у Польщі не внесла жодних вагомих змін у систему як середньої, так і вищої школи. Відповідно до цього на період др. пол. 90-х рр. ХХ ст. досить актуальними та пріоритетними виступали ті постсоціалістичні нововведення, які мали місце ще на початку 1990-х рр.

Разом з тим, усвідомлюючи суперечливість окремих аспектів нової системи освіти у Польщі, але також і знаючи надзвичайно скрупульозність й позитивність характеру польського суспільства відносно питань власного державотворення, зокрема якщо це торкається процесу власної інтеграції та приєднання до цінностей світової спільноти, ми переконані у тому, що, незважаючи на специфіку майбутніх внутрішньо та зовнішньополітичних процесів, реформа освіти у Польській державі буде мати своє наступне продовження. Оскільки нам не потрібно забувати про те, як зазначає польський педагог М. Дженгелевська, що саме зміни [будь-якого роду, змісту та ступеня впливу] (вст. – Б. О.) творять наше життя [25, с. 81].

Список використаних джерел

1. *Zahorska M. Zmiany w oświacie – koncepcje i uwarunkowania / M. Zahorska // Druga fala polskich reform ; [pod red. L. Kolarskiej-Bobińskiej]. – Warszawa : Instytut Spraw Publicznych, 1999. – S. 127–164.*
2. *Хиц К. Суспільна трансформація і освітні реформи у сучасній Польщі. Освіта і підготовка польського суспільства до трансформації / Казімеж Хиц, Василюк Алла // Економічний Часопис-XXI. – 1999. – № 1. – Режим доступу: www.soskin.info/ea/1999/1/zmist.html*
3. *Федорик Ю. В. Реформування польської освіти: досягнення й протиріччя / Ю. В. Федорик. – Режим доступу: http://bdpu.org/scientific_published/pedagogics_1_2005/27*
4. *Савченко Н. Десять років польської реформи системи освіти (1999–2009 рр.) / Наталія Савченко // Наукові записки КДПУ ім. В. Винниченка. Серія: Історія. – Кіровоград : КДПУ, 2009. – Випуск 83. – С. 172–175.*
5. *Бочаров С. В. Модернізація польської системи освіти на рубежі ХХ–ХХІ століть / С. В. Бочаров // Наука. Релігія. Суспільство. – 2009. – № 3. – С. 23–27.*
6. *Spoleczne poparcie dla reformy szkolnictwa. – Warszawa : Centrum Badania Opinii Społecznej, kwiecień 1999. – № 58. – 17 s. – Режим доступу: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/1999/K_058_99.PDF*
7. *Ocena polskiego szkolnictwa, społeczne poparcie dla reformy. – Warszawa : Centrum Badania Opinii Społecznej, maj 1998. – № 68. – 17 s. – Режим доступу: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/1998/K_068_98.PDF*
8. *Parker S. C. History education reform in post-communist Poland, 1989–1999: historical and contemporary effects on educationak transition: disser. ... doctor of philosophy: Christine S. Parkere. – Ohio State, 2003. – Режим доступу: <http://etd.ohiolink.edu/send-pdf.cgi/Parker%20Christine.pdf?osu1054534962>*
9. *Reforma edukacji w opinii społecznej. – Warszawa : Centrum Badania Opinii Społecznej, sierpień 1999. – № 132. – 18 s. – Режим доступу: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/1999/K_132_99.PDF*
10. *Reforma edukacji: poinformowanie i poparcie społeczne. – Warszawa : Centrum Badania Opinii Społecznej, marzec 2000. – № 42. – 17 s. – Режим доступу: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2000/K_042_00.PDF*
11. *Polacy, czesi i węgry o edukacji w swoich krajach. – Warszawa : Centrum Badania Opinii Społecznej, lipiec 1999. – № 110. – 6 s. – Режим доступу: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/1999/K_110_99.PDF*
12. *Ustawa z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie terytorialnym // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 1990, nr. 16, poz. 95. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19900160095>*
13. *Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o szkolnictwie wyższym // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 1990, nr. 65, poz. 385. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19900650385>*
14. *Ustawa z dnia 12 września 1990 r. o tytule naukowym i stopniach naukowych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 1990, nr. 65, poz. 386. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19900650386>*
15. *Ustawa z dnia 12 stycznia 1991 r. o utworzeniu Komitetu Badań Naukowych // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 1991, nr. 8, poz. 28. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19910080028>*
16. *Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 1991, nr. 95, poz. 425. – Режим доступу:*

<http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19910950425> 17. *Как это начиналось* (шкільна реформа). – Режим доступу: http://www.polska.ru/polska/reformy/reforma_szkolna.html 18. *Ustawa z dnia 25 lipca 1998 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty* // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 1999, nr. 117, poz. 758, 759. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19981170759> 19. *Ustawa z dnia 8 stycznia 1999 r. – Przepisy wprowadzające reformę ustroju szkolnego* // Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej, 1999, nr. 12, poz. 96. – Режим доступу: <http://isap.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU19990120096> 20. *Mytkowski D. Na czym polega reforma oświaty* / Dominik Mytkowski. – Режим доступу: <http://archiwum.wiz.pl/1998/98093700.asp> 21. *Education system in Poland*. – Режим доступу: <http://www.london.polemb.net/index.php?document=57> 22. *System edukacji w Polsce*. – Режим доступу: <http://www.buwiwm.edu.pl/syst/index.htm> 23. *Децентралізація освіти та реформа міжбюджетних відносин мають узгоджуватися між собою* // Вісник Центру. – 5 березня 2001. – Число 99. – С. 1–2. 24. *Szkolnictwo i reforma edukacji po trzech semestrach doświadczeń*. – Warszawa : Centrum Badań Opinii Społecznej, luty 2001. – № 19. – 12 s. – Режим доступу: http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2001/K_019_01.PDF 25. *Edukacja dorosłych: teoria i praktyka w dobie przemian* ; [pod. red. Jana Sarana]. – Lublin : Wydaw : Uniwersytet Marii Curie – Skłodowskiej, 2000. – 413 s.

Олег Билянский

**РЕФОРМА СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ ПОЛЬША:
ПРОТИВОРЕЧИЯ, ДОСТИЖЕНИЯ, ПЕРСПЕКТИВЫ (1998–1999 ГГ.)**

В статье проанализированы особенности и основные тенденции подготовки и внедрения основных изменений в польской системе образования в конце XX века.

Ключевые слова: Польша, образование, реформа, школа, учебная программа, структура системы образования.

Oleh Bilyanskyi

**EDUCATIONAL REFORM IN POLAND (1998–1999):
CONTRADICTIONS, ACHIEVEMENTS, PROSPECTS**

The article analyzes the features and main trends preparation and implementation of major changes in the Polish education system in the late twentieth century.

Key words: Poland, education reform, school, curriculum, structure of education system.